

MAĎARIZMUS V UHORSKU

Z PRÁVNEJ, HISTORICKEJ A REĎOVEJ STRÁNKY,
S OPRAVOU PREDISUDKOV, Z KTORÝCH
POCHÁDZAJÚ JEHO DOMÝŠLAVOSTI
OD L. M. SCH.....

LIPSKO 1834

U Carla Drobischa

DER MAGYARISMUS IN UNGARN

IN RECHTLICHER, GESCHICHTLICHER
UND SPRACHLICHER HINSICHT,
MIT BERICHTIGUNG DER VORURTHEILE,
AUS DENEN SEINE ANMASSUNGEN ENTSPRINGEN
VON L. M. SCH.....

LEIPZIG 1834

Bei Carl Drobisch

„Mnohí sa tak boja odporu ako tmy: no v celom vesmíre nič nemôže byť bez tlaku a protitlaku. Neztracujme teda odpor všeobecne a bez akejkoľvek výnimky, ale vypočujme aj druhú stranu.“

Gróf Štefan Széchenyi, Hitel [Über], str. 37 a 38.

Keď cudzia sila surových mocnárov alebo divých potulných národov ruší tichý, príčinlivý ľud v pokojnej držbe jeho krajiny a domácnosti, upiera mu staré otcovské a starobylé práva autochtónnosti, uvádza v ňom nevoľníctvo, otroctvo a sluhovstvo alebo akokoľvek podobne znejúce mená poroby, tento smutný a násilný, ľudstvo v ľudoch hanobiaci stav nijako nezodpovedá poslednému cieľu spoločenského života, totiž *zovnútornému zdraviu a duchovnému vzdelaniu* ľudu, a preto ho musí každý poriadny človek ako ničotné odsúdiť a zavrhnúť. Dejiny nám síce podávajú mnohé príklady takých stavov a pomerov, do ktorých prišli medzi sebou národy; ukazujú nám, ktoré štáty vznikli násilím, takzvaným právom zbrane, čo nie je žiadne právo, a zahrňujú zmes dvoch alebo viacerých národov. Lenže podmanení v násilnom zväzku s víťazmi neprivilili slobodne a z vlastného popudu na ich zriadenia, v ktorých žiť boli len donútení. Tento politický životný nátlak strpia teda národy zvykom a premlčaním, otupením citov, a to dokonca aj cez viac storočí. No, ak sa siahne aj na posledný najvlastnejší majetok nejakého ľudu, potom mu už nemožno zazlievať, ak odvrhne kresťanskú trpezlivosť a nahlas vypovie, čo mu spôsobuje bolesť a biedu. Každý druh útlaku prevyšuje onen útlak, ktorý chce vytrhnúť niektorému ľudu jeho reč, zasahuje jeho ľudovosť, a preto i jeho národnú osobnú dôstojnosť. Toto zamýšľajú teda aj uhorské šľachtické stavy, a to znamená podľa našich pochopov národ. Ony chcú totiž vlastných domorodcov ríše, *Slovanov*, ktorí sa tu delia na *Slovákov*, *Rusínov*, *Slovincov*, *Chorvátov*, *Slavóncov* alebo *Rácov*, ďalej iné kmene, ako *Nemcov* v Sedmohradsku a vo významnejších mestách Uhorska, *Valachov* na juhu, rozptýlených *Židov* a *Cigánov*, a keby tu bola, aj poslednú podobnú otrhanú zberbu, označiť za *pravých entuziastických Maďarov*. Má sa to teda vykonať maďarskou rečou, ktorá sa má nanútiť ostatným národom Uhorska. Ak je vôbec ohavnosťou napodobňovať cudzie mravy a zvyky, celý cudzí spôsob a postup, ak opičenie svedčí o nezdravom, chorom duchu v ľude, tak nemožno poprieť ani to, že je požiadavka nie-

ktorého národa na obyvateľov nejakého štátu, aby si osvojili jeho reč, spôsob myslenia a života, zvrchovane nespravodlivá a neprípustná. Rečové výboje sú práve také nespravodlivé a odsúdeniahodné, ako dobývanie krajín, ba ešte o toľko viac na odsúdenie, o koľko väčšiu cenu má pre človeka reč než krajina. Ako sa môže opovážiť nejaký národ iné národy, aj keby to bolo v tom istom politickom štáte, donucovať, aby prijali jeho reč, jeho spôsoby, a tak aj nemravy, prostriedkom donucovacích zákonov, ktoré, ako sa treba obávať, zavedú inkvizičné sudy pre (maďarskú) reč? Reč, vlastná každému ľudu, je jeho *národný rozlišovací znak*, jeho charakter, prostredníctvom ktorého sa vyjadruje duch pospolitosti, ba i jeho národný zmysel. Ak sa v ňom prekáža a ak ho zničia, znehodnocuje sa človečenstvo v človeku a on sa robí duchovným otrokom. Ktorý druh tyranstva môže byť ukrutnejší, ktorý viac na nevydržanie a ohyzdnejší, ba, možno povedať podlejší ako toto despotické spustošenie a *neváženie si najsvätejších práv ľudí a národov*? Trikrát nešťastný je stav niektorého národa vtedy, keď sa mu vystrebe špič jeho národnosti, keď sa odtrhne od vlastnej národnosti, keď sa olúpi o svoju reč. Čo za myšlienka, čo za poblúdenie, čo za príklad, aký sa dáva o stave národa! Čo chcete s tým? Čo je váš cieľ a čo je vaším úmyslom? Totiž jednota myslí, vzdelania a prostredníctvom nich blahobyť. Veľmi dobre! To možno schváliť. — Nemecko urobilo veľmi dobre, že začalo mocne bojovať proti zasahujúcemu francúzskemu vzdelaniu, mravom a spôsobu začiatkom a v polovici minulého storočia. Všetci šľachtici a väčšina meštianskeho stavu sa hanbila za svoju materinskú reč. — To bolo chorobné a nemohlo tak zostať natrvalo. Znova prijali nemecké mravy a nemeckú reč, upevnili základ celého vedeckého a humanistického vzdelania, vyučovanie a učenie, vysvetlenie a preklad starých klasikov v domácej reči, a potom ďalej postupovali. Ak chcete spôsobiť dobro, urobte to nejakým podobným spôsobom. Buďte Maďarmi intenzívne a vo svojich vlastných hraniciach, nebuďte ani Francúzmi, ani Nemcami, ani Slovanmi. Ale pritom nezabudnite ani na to, že je naša krajina *mnohorečová*, že je každý národ pre seba a vo svojich právach svätý, že mu patrí právo na nedotknuteľnosť jeho reči, že je vôbec nie povinný predať inému národu svoje najvútornejšie, totiž samého seba. Či skutočne možno — podľa *mravno-právnej možnosti* (lebo podľa fyzickej máme na to príklad v Uhorsku) — v platónskej republike, alebo v štátoch, ako zamýšľal Möser,^a vydať zákon, ktorý by požadoval, zostať *neverným sebe samému*; môže nejaký národ žiadať od iného národa, aby sa zriekol svojej vlastnej národnosti, stal sa odpadlíkom a *zradil sám seba*? Ako môže mať záväznú moc zákon, ktorý je v najostrejšom rozpore s prírodou? Príroda hovorí: „*Človek, národ, miluj a váž si svoju reč!*“ Maďarizanti však hovoria: „*Ludia, národy, nemilujte a ne-*

vážte si svoju vlastnú, ale našu reč. Buďte nám kvôli morálno-etnickými samovrahní. Nenáviďte a zahodte to, čo vám dal Boh, milujte a vážte si to, čo vám dávame my ľudia, my maďarizanti.“ Oných maďarizantov, ktorí sa tak často a tak tuho honosia vlasťou a odtiaľ vyplývajúcimi povinnosťami, pýtame sa teda: nemôže sa láska k spoločnej vlasti zjednotiť s láskou k osobitným národom a rečiam? A v pochybnom prípade: čo bude človek viac milovať, *vlast* alebo *národ*? *Vlast* možno ľahko znova nájsť a kdekoľvek, *národ* a *reč* nikdy a nikde: prvé je mŕtvou zemou, objektívna zmiešanina a celkom cudzia, druhé je naša krv, život, duch, subjektivita, sme to my sami. Ťažko pochopiť, ako by sa mohlo so zdravým rozumom zakázať hovoriť v nejakej reči. Reč je zdeľovaním myšlienok. Koná sa medzi osobami a ľuďmi, ktorí sa chcú alebo potrebujú; ak sa odstrčia alebo netúžia jeden po druhom, ide každý svojou cestou a je sám pre seba múdry. Keďže sa teda žiaden ľudský duch inému, práve takému ľudskému duchu, nemôže *bezprostredne* zjaviť, ale len *prostredne*,^b to znamená, prostredníctvom reči: je nad slnko jasnejšie, že dvaja alebo viacerí alebo nespočetní duchovia, ktorí sa ináčce chcú alebo obapolne potrebujú, dohodnú sa aj o prostriedkoch, alebo o znakoch a posunkoch, alebo o tóne a písanej reči, budú sami od seba rozmyšľať a starať sa o to, bez toho, aby ich niekto nútil na to. Náhoda a zhoda rôznych okolností, a žiaden štátny zákon, bude a má rozhodovať o tom, ktorý prostriedok alebo ktorý druh prostriedkov (ktoré zo skutočných reči) sa zvolia na to. To platí v kruhoch každodenného, obyčajného, technického a obchodného života, v styku, priateľstve, priemysle, obchode atď., všade tam, kde žije v štáte viac národov. Vôbec sa starostlivo musí brať zreteľ na to, že v krajine, ktorá sa skladá z viacerých národov, musia byť všetky inštitúcie inakšie utvorené ako tam, kde je jeden národ podelený na viac krajín (Nemecko) alebo kde len jeden národ tvorí štát. Môže sa ešte doložiť, že toto posledné je v niektorých ohľadoch žiadúcejšie. Bolo by najlepšie a najprimeranejšie, keby sa štáty tak utvárali, aby rozšírenie jedného národa mohlo viesť aj k rozsahu štátu v tom istom priestore. Nie vrchy, doliny, rieky a jazerá, ale reč ako orgán a nástroj duchovnej inteligencie, zdeliť sa majúcej v spoločenskom živote, je to, čo by malo rozdeľovať štáty. Jeden národ by mal byť jedným štátom a jeden štát by sa mal skladať z jedného národa. No je to len politické, a to zo strany štátnej chytrosti (a nie štátnej múdrosti) vyslovené pravidlo, ktoré môže tam platiť, kde môže existovať bez ďalšej prekážky, ale chce byť podriadené ideí rozumu večného práva národov. Tam, kde historická donucovacia nevyhnutnosť tak usporiadala stav vecí a pomery, že viacej národov musí bývať vedľa seba a pod jednou mocou, treba založiť medzi nimi právny pomer, treba tak jednému ako druhému urobiť po práve, treba nechať

každého osobitne napredovať vo vzdelaní, treba nechať Maďarov ďalej ísť na ich nie neslávne začatej ceste v kultúre ich reči; treba nechať Slovanov v Uhorsku používať ich reč, a nech sú spojení v spisovnej reči s Čechmi, Poliakmi, Srbmi a inými, treba nechať Nemcov, aby nezabudli svoju materinskú reč a aby sa v literatúre spojili so svojimi otcami a bratmi v Teutonii. Tak tu budú v krajine pokojne žiť a pamätajúc na svoje bydlisko, politickú vlasť — budú sa aj maďarskú reč sami od seba učiť — prinajmenšom aspoň tí, ktorí si robia nárok na vzdelanie. Iste sa to podá samo sebou. Ale zásada „uč sa maďarsky“ je pre cudzí, hoci aj práve tu v krajine žijúci národ, nie nijakou právne donucujúcou zásadou, ale patrí úplne k vlastnej slobodnej ľubovôli a voľbe v prisvojení si a zdokonalení filologických predností a dokonalostí, takže môže byť povýšená na donucovaciu zásadu len neporozumením alebo pre nerozum. Podporovať tento nerozum je veľmi zhubným predsudkom. Hovorí sa: každý národ má právo rozširovať seba a svoju reč. No celá táto reč o práve na rozširovanie reči niektorého národa je falošná a je to predsudok. Nijako tak nesmieme hovoriť o tejto veci. V dobrom zmysle chápané rozširovanie niektorej reči (ak sa myslí pod tým rozširovanie navonok) je len prirodzeným dôsledkom toho, že ju možno odporúčať; hovoriť tu o nejakom práve bolo by celkom nepotrebné a zbytočné, ako keby sa chcelo tvrdiť, že naša rieka Tisa má právo tiecť po rovine a nie cez Karpaty. Pekná, ľubozvučná, vzdelaná, alebo v ktoromkoľvek smere filologicky zaujímavá reč šíri sa sama sebou, lebo ju niektorý iný národ alebo prinajmenšom jeho učenci, ktorí si vedia vážiť aj cudzie literárne poklady, dobrovoľne budú prijímať, študovať a možno aj ňou hovoriť, ako keď sa Maďar učí latinsky, francúzsky a nemecky. Čím viac sa teda reč jedného národa^c mimo neho samého používa cudzími a ľubovoľne sa ňou hovorí, tým viac je rozšírenejšia a použíwanejšia. To je celá história veľaslávneho, mnoho zveľebovaného rozširovania národnej reči, na ktorú sú Maďari tak veľmi domýšľaví, že obracajú na ruby všetky pojmy. Reč sa rozširuje sama od seba, keď je hodná takého rozširovania, je to jej vnútorná prednosť, a na to nepotrebuje nijaké odporúčania a posteriori.¹ Inak myslené rozširovanie reči je alebo čírou nemožnosťou, alebo najväčšou nespravodlivosťou. Intenzívne rozširovanie alebo lepšie povedané zachovanie a zošľachtenie ľudovej reči je dovolené len vo sfére a hraniciach národa. Maďari nech dbajú na to, aby ich synovia njelen maďarsky hovorili, ale aby aj správne a čisto mohli hovoriť; Slovania sa postarajú sami o seba, a Nemci podobne. To je zmysel *vhodného rozširovania* reči nejakého národa *dovnútra*. Toto rozširovanie teda nezáleží v *opovrhovaní a odstrkovaní* vlastnej materinskej reči alebo v spustošení a zborení národnosti jedného národa druhým. Vaša reč aj môže vždy zostať vo verejných konaniach; obecnému ľudu

bude celkom ľahostajné, či debatujete o jeho biednej kožke maďarsky alebo latinsky, alebo v sanskrite; veď aj tak nemá nijaký podiel na vašich poradách; len ho nechajte na pokoji, keď sa jeden s druhým zhovára vo svojej materinskej reči alebo sa ide modliť k Bohu.

Iný predsudok, s ktorým sa stvára toľko neplechty, je predstieraný, ale zmätene chápaný pojem vlasti alebo zásada vyslovená takmer v každej uhorskej knihe a časopise,^d kde sa odporúča maďarčina: „Naša vlasť je Uhorsko, teda tu musí vládnuť jedine a výlučne maďarská reč.“ — Vlasť — mnohoznačné slovo; ba i samo slovo „Uhorsko“ je viac než jednoznačné. — Slovo vlasť možno rozoberať čiastočne v *umelom* a *politickom*, čiastočne v *prirodzenom* a *etnografickom* zmysle — v oboch prípadoch však tak, že sa vlasť nachádza pod *právnou* alebo *protiprávnou formou vlády*, má *dobré* alebo *zlé* zriadenie. Politickou vlasťou Fínov, Kamčadalov, krimských Tatárov atď. je ruská ríša; prirodzenou etnickou vlasťou štrasburského Nemca je samo Nemecko, to znamená nemecký svet; naproti tomu jeho politickou, a to právnou i konštitučnou vlasťou je Francúzsko. Obyvateľ Gibraltaru bude radšej žiť pod slobodomyselnou vládou Anglicka, ako pod španielskou, hoci patrí k španielskemu národu. Jeho umelou, ale právnou vlasťou je britská ríša, hoci sa, podľa svojho pôvodu, priznáva k španielskemu ľudu, pritom však — poučený skúsenosťou — dobre vie, že tam občiansky vôbec nebude šťastný. — Etnicky chápané, znamená *národ* a *vlasť* jedno a to isté. Ako ďaleko sa rozšíria mravy, spôsoby a zvyky niektorého národa, ako ďaleko zaznieva jeho jazyk v nepretržitom slede jeho obydľí a krajov — tak ďaleko sa rozprestiera jeho vlasť. Nemecká vlasť je oveľa väčšia ako jej politické hranice. Má svoj duchovný podiel na východnom Francúzsku, Holandsku, Dánsku atď. Ak teda berieme *politický* a *etnický moment* tu, kde je reč o vlasti, jednotlivce alebo, čo sa musí častejšie stať, spolu, tak môže jednotlivec všeobecne za svoju *vlasť* vyhlásiť určitý krajinský priestor. Na tomto priestore alebo ním sa spoločenské pomery jedného alebo viacerých národov, nech už pod akoukoľvek mocou a v istých zariadeniach vedú a pohromade držia v jednom celku. *Štátne formy* a *štátne inštitúcie*, práve preto, že sú len formami a môžu tu existovať bez ducha, len ako mŕtva kostra, sú teda samy osebe ľahostajné a môžu sa len podľa toho posudzovať a hodnotiť, ako slúžia vyšším a najvyšším cieľom ľudstva. V dôsledku týchto poznámok a daného vyjadrenia uvádzajú sa ešte tieto štyri definície štátov:

1. *Národ* vytvára *štát*, tak ako ho konštituovala múdrosť *monarchov* alebo kultúra *aristokratov*, to znamená najlepších v mravno-právnom zmysle. Tu sú *národ* a *vlasť* hodné tohto mena vo vlastnom eminentnom zmysle.

2. *Viac národov*, ktoré sa navzájom milujú a ctia, sú pod ochranou

spoločného spravodlivého zákona a spolčujú sa na obranu navonok. Sem patria: a) štátne spolky ako spolky národov, a b) štáty, ktoré tvoria politicky dobre zriadený štát, ale sa skladajú z viacerých národov, ako napr. Anglicko a Škótsko, Francúzsko a lotrinskí a alsaskí Nemci, Dánsko a Nemci v Schleswigu.

3. *Jeden národ tvorí jeden štát, ktorý sa tým národom (demokraticky) alebo jedným, prípadne viacerými vládcami (monarchicky, aristokraticky) zle spravuje.*

4. Sú národy pod verejnými donucovacími zákonmi. — Teraz vôbec nechceme skúmať, podľa ktorého momentu treba posudzovať pomery v našom milom Uhorsku. Jedine to chceme brať do úvahy, že samo Uhorsko v užšom zmysle slova sa skladá z *Karpato-Slávie, Rusínska, Maďarie, Valachia, Rácka, Charvátska, Vendska, Teutónska*; že *Maďarsko* leží celkom dnu v krajine; že je celkom obkľúčené slovanskými národmi; že ani *právnym*, ani žiadnym *možným* spôsobom^e nemôže požadovať, aby ostatné národy Uhorska, nepamätajúc na svoju starú, prirodzenú etnickú vlasť, obetovali svoju národnosť len politickým cieľom štátnickej múdrosti; tieto ciele, ak sú dobre premyslené a dobre navrhnuté, možno dosiahnuť, *aj keď je viac národov*. A čo, ak Slovania povedia: „Túto krajinu viac než tisícročie, a ešte aj doteraz, z väčšej časti obývajú Slovania, tak teda hovorte predsa slovansky aj vy Neslovania, ktorých je menej! Je to takým istým právom naša vlasť, akým právom ju vy svojou nazývate.“ — „Veru, my sme zaujali krajinu!“ — „Teda vstúpte už konečne do právneho pomeru s nami, veď ste beztak už viac *nie žiadni vojaci*, ale ste štátnici, právnici atď. Pričinite sa teda, aby ste *kvôli spravodlivosti* vytvorili takú obec (štát, rem publicam), ktorá by obšťastnila *viac národov*, ľudí rozdielneho pôvodu, založte úniu alebo niečo podobné; alebo, ak by sa to zdalo neuskutočniteľným, povedzte: „Klesni, obľúbená modla našich myšlienok, rozpadni sa na prach a zmizni, ty podivný v régiách našich fantázií navrhnutý plán! Nie je nič krajšie, ako *v spravodlivosti usporiadaný štát*, a nič nešťachetnejšie, ako nespravodlivá a medzinárodné právo nešetriaca donucovacia štátna mašinéria! A vy, národy Panónie, tiahnite na východ, tiahnite na západ, nevieme vám dať nijakú radu, nevieme zložiť nijaký z viacerých národov sa skladajúci a spravodlivo spravovaný štát! Choďte ta, kde sa ctí medzinárodné právo, viac než vyumelkované spolužitie; choďte preč, veď zradný Dunaj je beztak odjakživa zlým strážcom národnosti.“ V tejto krajine sa zakoreňuje, rastie, kvitne a dozrieva každý dar prírody, iba najšťachetnejší plod, právo, zdá sa tu nachádzať nehostinnú pôdu.

Podstatnou súčiastkou tohto predsudku o výlučnej maďarskej vlasti je reč o povinnej láske každého Uhra k jeho vlasti, a v dôsledku toho aj

k maďarskej reči. — Aj tu je výraz „vlast“ dvojzmyselný a neurčitý. Ja chcem vlast milovať. Je to síce najvyšší, najšľachetnejší stupeň pocitu lásky, pretože sa týka zemských a *časných vecí*. No láska je *slobodná náklonnosť*, viac alebo menej spojená s hnutím mysle alebo vášňou. Lúbiť sa majúci predmet musí ma predsa priťahovať a zaujímať, prv než mu venujem svoju plnú príchylnosť a náklonnosť a nikto nemôže vynútiť túto príchylnosť, túto obľubu na predmete, ktorý sa mi má páčiť; lebo láska je slobodný akt môjho citu, môjho *kontemplatívneho života*. Ako však môžem milovať takú vlast, ktorá mňa nemiluje, ktorá sa snaží konať proti cieľu môjho života, ktorá mi nedáva občianske dobro a možno ma ponižuje ako človeka, ktorého záujmy sa nezhodujú so všeobecnými ľudskými záujmami, najmä keď ma ona robí *neslobodným*. Vhodne podotýka istý starý štátnik: „Ako môže mať človek prítulnosť k svojej *rodnej zemi*, keď mu je ona nie žiadnou vlasťou, a lásku k svojim krajanom, keď ho vôbec nechcú pozdraviť ako občana.“ — Tak teda aj *láska k vlasti*, ako najvyššia duchovná krása, nie je žiadna bezpodmienečná a mravne nevyhnutná povinnosť; ona je síce prikázaná, no len ako *duchovná krása*, nie ako podstatná povinnosť, a už aj v prvom prípade je len tam skutočne prevediteľná (*practicabel*), kde ju dobré šťastie a *vonkajšie okolnosti* pripustia a dovoľia. Komu je to nie zrejmé, ten vôbec nechce nič vidieť, a práve tak nechce byť pokarhaný ako zatvrdilý hriešnik. *Zásada lásky k vlasti platí len v právnom, o spravodlivosť sa snažiacom, ju udeľujúcom a podporujúcom štáte*, tu má svoj význam, a jej výzva zasahuje *vzdelané mysle*, nachádza šľachetné srdcia. Tu je pôda *pravej lásky k vlasti*, ktorá je zároveň *opravdivou*, a súčasne sa stelesňuje na jeden predmet. Naproti tomu je fantastické a domýšľavé rojčenie pre meno „vlast“, kde sa len o čomsi hľba a pri tom slove cíti niečo nejasného, ale nevie sa čo. — „*Hazánk!*“ „*Nemzetünk!*“² — a už tieto zvuky spôsobujú mystické nadšenie, pri ktorom sa nevie, čo sa má alebo nemá na „*haze*“, čo sa má na nej milovať alebo nemilovať. No je aj *idealistická, do budúcnosti zahľadená*, opravdivá láska k vlasti, ktorá je celkom čistá od zemskej škváry, je v pekných dušiach, za dobro svojho ľudu (aj keby práve teraz nebol šťastným), za práva národnej reči, bez toho, aby sa tým ubližovalo inej — zapálená za všetko dobré a šľachetné. Ona je pre Uhorsko naj dôstojnejšie vyslovená v knihách *Hitel a Világ*.³ Potom budú milovať maďarský národ a v dôsledku toho aj maďarskú reč, keď sa naplní v tých knihách zvestované slovo najšľachetnejšieho medzi Maďarmi; až dovedy nás nechajte na pokoji s vašou láskou k vlasti. Netreba vlastne milovať *vlast*, to znamená *mítvu pôdu*, ale národ, ku ktorému patríme; totiž ľudí, ktorí hovoria s nami jednu a tú istú reč, alebo vôbec ľudí, ktorí bývajú s nami a vedľa nás na ktoromkoľvek mieste. *Pôda* ako taká nebude

mať pre nás predsa žiadnu vyššiu cenu, v nej niet nič duchovného a ani nám nenúka nič duchovného. Vieme z dejín Iudstva podľa *Herdera* a *Friese*, že topografické a geografické pomery krajín obývanej Zeme majú všeobecne veľmi obmedzený, ba vlastne žiadny vplyv na vzdelávaciu schopnosť a myšlienkové zdravie Iudí; že v jednej krajine nie je nijaké múdrejšie fyzické povetrie ako v druhej; že duchovné majetky každého človeka a všetkých miest, podľa ich *založenia*, sú rovnaké, a že sa môžu práve tak dobre rozvíjať pod Kiöhlami ako pod Apeninami, práve tak na Ladoge, ako aj na Bodamskom jazere. Podľa toho sa vlast nemiluje pre chlieb a zlato — epikurejsky — ani nie len preto, že v nej tečie mlieko a med — kananejsky — lež sčasti pre *jazykove príbuzných* (národné priateľstvo), sčasti pre *ľahkosť, sprostredkovanie* fyzického a najmä duchovného života a snahu zaopatriť sa, a tak sa *vyžívať* celkom podľa rozumného želania (národná spravodlivosť v štáte). Tak sa nám ukáže vlast ako rodná krajina premenlivou a meniteľnou, kým naproti tomu Iudovosť a národ je niečo živého a trvalého, v strede ktorého vlast rastie v mene svätého cieľa človečenstva, aj keď sa len dvaja alebo traja zídu a spolupracujú.

Ďalej máme v sebe aj národnú predpojatosť, keď sa tvrdí: v Uhorsku maďarský národ ako hlavný a panujúci má právo požadovať, aby sa ostatné uhorské národy pomaďarčili. Je to po prvé nie pravda, že by maďarský Iud sám a jediný tvoril hlavný národ, lebo podľa našich uhorsko-štatistických pojmov (pozri *Schwartnerovu Statistik*, str. 87 a n. prvého vydania) sú *tri hlavné národy v Uhorsku*, ba vlastne štyri (len Valasi sú nesporne romanizovaní alebo porimanení dácki potomci Slovanov), ktoré majú rovnaké nároky na ochranu a obapolnú šetrnosť, totiž maďarský, slovanský a nemecký. Maďarský sa tu nazýva *prvým medzi rovnakými*. Po druhé odporujú tomu aj dejiny, lebo pri zakladaní uhorského štátu neboli predsa všetci Slovania bez výnimky ujarmení, tak ako ani všetci Maďari neboli slobodní, a nie sú nimi ešte ani dnes. *Najväčšia časť* maďarského národa je *neslobodná*, a práve tak dobre ako nevoľnícka, ako to vždy chcú mudrovať „glebo non adstricti“.⁴ Mnohí mužovia medzi Slovanmi zostali slobodní a od nich asi pochádza severná šľachta, ktorá mala rovnaké práva s ostatnými maďarskými rytiermi. O maďarizácii v dnešnom zmysle vtedy celkom iste nebolo ani reči. Maďari vstúpili so slovanskými kniežatami a slovanskou aristokraciou do istého, pravdaže vynúteného zväzku, pri ktorom obecný, najmä sedliacky Iud sice nič nezískal, lež optimatí dostali rovnaké práva s maďarskými bojovníkmi (šľachticmi).⁵

Nespravodlivosť prudkej, násilnej maďarizácie a vyničenia ostatných rečí, predovšetkým slovanskej, v Uhorsku vysvitá aj z týchto *politicko-právnych* dôvodov: uhorskí Slovania majú tie isté práva a slobody pred

zákonom a ústavou. Je mimo každej pochybnosti, že naši králi, a to ako z Arpádovho kmeňa, tak aj neskorší, nielen rôznym domorodcom (popularibus, indigenis),⁵ ale aj *cudzincom* (hospitibus),⁶ Sasom, Flámom, Talianom a viacerým iným, boli veľmi dobrotiví a naklonení a boli k nim natoľko tolerantní, že sa ani len nepomyslelo na nejaké výlučné maďarské, to znamená len pre Maďarov určené a založené zriadenie. Charakter toho zriadenia a jeho podstata je vôbec nie etnicita, gentilita, *maďarstvo*, ale udržanie a zabezpečenie raz už vydobytej krajiny, v držbe ktorej sa aristokracia jednako len musela deliť s tu pozostalými slobodnými ľuďmi ostatných národov. — Prostriedkom na to bolo *vojenské remeslo*, ktoré malo v sebe mnoho osobitého, maďarsko-skýtskeho, z čoho sa potom vytvorili pevné a určité formy uhorského zriadenia, prímýkajúce sa k *fransko-nemeckému lénnemu systému*. Naším predkom ani len na myseľ neprišlo zakladať ústavu výlučne len pre Maďarov alebo týkajúcu sa Maďarov, ale zmýšľali v tomto bode, hoci si to ani neuvedomovali, omnoho slobodnejšie a liberálnejšie ako ich terajší potomci, ktorí chcú byť múdrymi v štátovede. Uhorské zriadenie nie je zriadením len *arpádovského*, ale aj s ním spojeného *svätoplukovského*, *zalánskeho*, *franského* (arnulfovského) a iných národov, ako to používa aj osemstoročná životná prax. Obyvatel *maďarských* miest a provincií, napr. stolice Boršodskej, Biharskej, ako taký, totiž ako Maďar, nemá nijakú občiansku prednosť, nijaké prednostné právo pred *trenčianskym*, *oravským*, *liptovským*, *turčianskym* a *zvolenským Slovákom*, títo a tamtí sú si *rovní* pred zákonom. —

Akže sú tieto zásady pravdivé, tak z nich vyplýva, že sa jeden národ (maďarský) *ťažko prehršil* na druhom (slovanskom, nemeckom), ak pokladal za maličkosť porušovať domorodé⁸ národné práva a šliapať ich nohami, keďže chce bez toho, *aby sa spytoval domorodcov*, násilne zavádzať takú reč, ktorou nechcú alebo nemôžu všetci hovoriť. V Sedmohradsku má každý národ a každá reč svoje osobitné, väčšie alebo menšie práva. Tak saský, maďarský národ a národ Valachov. Naproti tomu sú v Uhorsku iné pomery. Tu má Slovan (a Nemeč) *platný hlas*, pokiaľ ide o uvedenie alebo neuvedenie určitej reči; on môže *poradom práva* odporovať neblahým úsiliam, ktoré spôsobujú vyničenie jeho národa; on môže — taktiež *poradom práva*⁷ — protestovať proti domýšľavostiam maďarizmu. To síce robia nespočetní ľudia v spoločenských kruhoch, a budú to aj verejnejšie robiť, ak bude u nás *sloboda slova*, alebo keby *chorobná verejná mienka*, ktorá sa už stala skoro panujúcou, nemohla zavádzať tak mnohé mysle; napokon keby neboli mnohí, čo „úgy félnek az ellenzéstől mint a sötétségtől“.⁸ Ba nepodlieha nijakej pochybnosti, že náhlady medzinárodného práva a dobrá vôľa, týkajúce sa tejto veci, nachádzajú sa aj na samej stavovskej tabuli, ale tam chýbala odvaha, precítené a premyslené vyslovíť a pred-

ložiť. — — — No v našej krajine je už raz tak, že mnohí z *módy* sú naklonení terajšiemu maďarizmu (maďarizovaniu, alebo ako sa chce nazvať), lebo terajší tón to tak u nás donáša; iní z *falošného studu a strachu*, aby sa im istí ľudia nevysmiali; mnohí *zavedení* a z *nerozumu* a pre neporozumenie; bezpočetní prostodušní panovačníci — aby si mohli zaopatriť nejaký úrad;^h — a najväčší počet preto, že sú neobratní samostatne myslieť a leniví na to, reflektovať na prirodzené a medzinárodné práva.^{ch}

Opovážlivosti módného maďarizovania nadržuje ešte jeden neobyčajne rozšírený *predsudok*. Stalo sa totiž u nás módou, o *starých* rečiach viac než inde pohrdavo hovoriť, a živé reči príliš vyzdvihovať a preceňovať na úkor *takzvaných mŕtvych rečí*. Hovorია: „Maďarskej reči sa musí *späť vrátiť jej staré právo*.“ — Možno sa však právom pýtať, kedy ona toto právo vykonávala alebo kto jej ho odňal? Mierne, k samovzdelávaniu prispievajúce jarmo čistej klasickej latinčiny maďarská reč alebo vôbec neznášala, alebo len za krátky čas; možno dlhšie znášala *uhorsko-latinský deákizmus* stredoveku —^{ch/a} alebo u nás takrečeného politického štýlu — v Sasku to nazývajú husárskou latinou —; no a gréčtina sa nikdy u nás vážne nevyučovala a neštudovala. Nemáme žiaden dôvod žiaľiť nad stratou barbárskej latinčiny, no pritom bolo by treba mať aspoň trpezlivosť s čistou rímskou rečou a opraviť si náš úsudok.

Zároveň je krik o mŕtvych rečiach ako taký jednostranný. Reči, ako aj ľudia umierajú len *telesne, nástrojove*, podľa vonkajšieho, spoločenského a organického použitia, *duch*, sila a intelektuálne bohatstvo jednej alebo druhej vzdelanej, mŕtvej reči *žije* nepretržite v jej spisoch, v jej literatúre a zakaždým slávi triumf svojho vzkriesenia, keď ju prebudia. Oviatie týmto duchom, dostali aj anglická, francúzska, nemecká, česká literatúra šestnásteho a sedemnásteho storočia a posledné desaťročia novoveku život, hodnotu a význam.¹

Nikto sa netrápi o zmiznuté reči Troglodytov, Lotofágov, Oskov, Kantabrov, Hesperíd, ale každý sa zaujíma o reči a literatúry, ktoré sú najkrajšie a najpotešiteľnejšie jarné kvety v dejinách ľudského vzdelania, a o ktorých je zahanbujúce v našich časoch len krivo súdiť. Či nepatrí mŕtvym rečiam *Grékov a Rimanov* prednosť pred živými rečami Kirgizov, Kalmukov, Tunguzov a Mongolov? Alebo, aby sme bližšie porovnávali, či sa nachádza viac učenia, ducha a života v takzvaných mŕtvych rečiach ako v živých rečiach Indov, Peržanov a Turkov? Či literatúra oných starých — čo sa týka samostatnosti, vlastného výskumu, originálnosti, vyššej intelektuálnej sily — nie je oveľa hodnotnejšia (nehľadiac na jej antikvárnú cenu) ako literatúra Španielov, Talianov — hádam s výnimkou poézie, a ak sa to nemá za zle — Maďarov, tak, ako je tá literatúra *doteraz* zaopatrená? Táto reč nijako nechce vzbudzovať ľahostajnosť k materinskej reči, ani od-

porovať zdravým ideám nového času, totiž podporovať kultúru živej Iudovej reči v rámci hraníc niektorého národa každým *dovoleným spôsobom*, ona len to naznačuje, že u nás v Uhorsku (jedine aby sa maďarčina vydvihla a jej encomium⁹ sa podržalo) nemalo by sa chcieť svojvoľne vystupovať proti starým rečiam a literatúram. — Čo osoží reč, písmo, litera alebo hláska a zvuk, *keď chýba duch*? Len on sám a výlučne oživuje, nech sa už nachádza v literatúre živej alebo mŕtvej reči; naproti tomu litera zabíja. Mal by do maďarskej literatúry vziať starý grécky duch.¹

Z týchto hlavných predsudkov sa môžu odvodiť aj ostatné, podradné, ale falošné premisy, z ktorých sa vyvodzuje právo na zničenie cudzích národností. Nevieme však, prečo sa tu hovorí o *práve*, kde predsa môže byť reč len o *násilí*. No neslúži na česť národu, keď sa *lapá cudzieho* Iudu a svoj vlastný Iud sa pokúša na účet iného rozmnožiť matematicky na počet a rozsah; keď túži svoju maštal naplniť cudzími barančkami a *v mene vlasti* na nevydržanie *trápi* iných, ktorým je význam vlasti niemenej známy a svätý. — Ako ste to vy, roztomilí maďarskí krajinskí bratia, zazlievali pred štyridsiatimi piatimi rokmi, že sa istý veľký cisár, ako vy hovoríte, natoľko pozabudol a vám všetkým namiesto dolománov a atil chcel natiehať nemecké fraky a pančuchy. Ako to váš *Jelenkor*^{*} pred rokom žalostne kričal, že sa z *tamtej strany Karpát*, na Visle, rusizuje, čo znamená len toľko, že sa namiesto jedného slovanského nárečia chce zaviesť druhé. Takým istým právom my Iutujeme, že z *tejto strany Karpát* nemaďarských obyvateľov Uhorska postihuje niečo oveľa horšie, že ste sa vy natoľko pozabudli, že s Iudským rozumom a Iudskými prstami na ceste a pláne Prozreteľnosti chcete *umele vytvoriť* zvláštne veci. Ďalej, že *nám podkladáte to*, čo by sám Boh, keby teokraticky panoval nad nami, nepožadoval od nás, slovom, že si osobujete, čo si len milý Boh vyhradil, totiž „národy utvárať“. — Vy ste idey nesmrteľného, vynaliezavého cisára prevzali do svojich maxím a pokúšate sa, čo ste sami zazlievali, násilne — ibaže trochu obrátene — aplikovať. Nie je to protirečím si v zásadách? —

No celá otázka je otázkou prirodzeného a medzinárodného práva a je povýšená nad akúkoľvek politiku. Keď váš plán *neplatí podľa medzinárodného práva*, nijakým spôsobom nemôže získať *politický význam*. Zásady medzinárodného práva chcú byť regulatívami politiky, a tá sa im musí nevyhnutným spôsobom podriaďiť, ak chce niečo znamenať. Najprv sa naučte krátke, zrozumiteľné poučky medzinárodného práva (*juris gentium*), a potom rozmýšľajte a mudrujte o politike, štátnom zriadení, ústave, vláde, administratíve atď., a nechajte padnúť návrhy, ktoré sa nezrovnávajú s medzinárodným právom a na ktorých sa večná Nemeza hnevivo smeje.

Niet sa teda čo diviť, že aj sami cudzinci¹ hovoria: „*Že nemôžu celkom a správne pochopiť horlivosť Uhrov* (Maďarov) *za ich reč.*“

Maďarizovanie zdá sa byť želaným prostriedkom, aby sa z jednej strany posilnení ostatnými Nemaďarmi postavili na odpor proti domnejšon-
kajšej moci, z druhej strany však, aby ukrátených primáli nevážil si a
zabudnúť ostatné svoje pomery, najmä aby sa to dalo uskutočniť jedným
konečným rozhodnutím, bez obetovania čo len jednej výhody zo strany
toho, kto výhodu dostáva, nie však bez nesvedomitého týrania ukrátených
(čo tí prví asi naprosto necitlia ani si nevážia). Ukrátení majú všetko svoje
obetovať a ešte okrem toho byť šťastnými, že čoskoro skrze im nanútenú,
draho zaplatenú reč budú patriť k „dicső nemzetu“ (slávnemu národu).
Žiaden z hlavných národov Uhorska, ani Slovan, ani Nemec, nič nezíska
maďarizovaním, obidva však *mnoho utratia* v každom ohľade. Európa
istotne bude zazlievať, keď ktorémukoľvek porazenému národu víťazný
národ začne násilím nanucovať svoju reč, svoje obyčaje, mravy, chyby,
vieru, skrátka svoju národnosť v našich osvietených časoch. O koľko viac
zaslúži verejné pokarhanie, keď Maďari svojim spoluobčanom proti ich
vôli natískajú svoju reč, ktorá ešte nevyrástla celkom z detstva. To sú
však následky nevedomosti alebo neváženia si medzinárodného práva a
ľudských práv: nerobia si nič z toho, keď pre vlastný lesk a slávu, pre
vlastné vrtochy a rozmary nohami šliapu vlastníctvo a šťastie blížnych,
mier vo vlasti a pokoj národov. — Princíp *jednoty* je iste nesmierne pekný,
ale môže sa uskutočniť len vzájomným uznaním a vážením si relatívnych
práv, a z toho vyplývajúcou vzájomnou dôverou štátnych občanov. Niečo
takého nemožno docieľiť skrze obojaké povahy, ktoré vznikajú zo zapie-
rania samých seba, svojej reči a národnosti. Namáhavo na umelý spev
nacvičený vták je zo svojej sféry, zo svojho života vytrhnutý otrok izbo-
vého rozmaznanca; včasnšie umiera pri všetkom nadbytku, prv, než by
mohol ďalej rozplemeniť svoj rod na otroctvo, a nijaký priateľ prírody
nenájde záľubu v jeho stave. Človek, ktorý odloží svoju reč a národnosť,
nemal žiadnu, ako je to obvyklým prípadom pri zmene náboženstva, za-
príčinom vonkajšími okolnosťami. Ľudia tohto druhu nekonajú z vnútor-
ného presvedčenia, počítajú zistne len na svoju výhodu, budú s mocnými
Rusmi ruskí, s modernizujúcimi Francúzmi francúzski, s víťaznými Tur-
kami muzulmanskí. — Pre kultúru niektorého národa nie je nič nebezpeč-
nejšie ako uzavretosť. Hindovia a Židia sa uzavreli, ale nie beztriestne, pre-
žili sa a kráčajú opovrhnutí na spôsob múmii medzi živými. U nás si mnohý
myslí, že už má dosť vzdelania a zdatností pre štátnika, keď len vie pekne
po maďarsky hovoriť. Múdry často mlčí, a nie bez škody pre verejné blaho,
pretože sám seba šetrí. Často sa zotrúva na formalitách kvôli maďarskej
reči, hoci predsa pri štátnych vyjednávaniach je zrozumiteľnosť pojmov
znakom kultúry. O tom je humoristicky pekný a pravdivý výbuch hnevu
istého jasne vidiaceho Uhra v distichu.

Latinská reč kedysi zatvárala ústa oslom,
teraz ich maďarská reč otvára volom.

Čaplovič.¹⁰

HISTORICKÉ DÁTA A ETNOLOGICKÉ REFLEXIE

Slovanskí sedliaci vo Vesprímskej stolici boli knutou bití, lebo chceli, aby im vykonávali bohoslužby nie v uhorskej, ale v ich materinskej reči. Stolica ich prirodzene obvinila z neposlušnosti a odbojnosti. Lež vôbec, akým právom sa mieša stolica — ako čisto svetská vrchnosť — do cirkevných vecí protestantských zborov, ktoré svojich kazateľov samy volia, vydržujú a platia a v cirkevnom ohľade vôbec nezávisia od stolice?^m Niektorí, najmä protestanskí rečníci, odkážu si maďarské evanjelium z kazateľnice, kým ich poslucháči, prostý nemecký alebo slovanský ľud, nerozumejú z toho nič, alebo len málo. No Nemaďari predsa musia počúvať maďarské kázne: veď sú aj predurčení patriť raz ku „dicső magyar nemzetu“.¹¹ — Matriky, cirkevné zápisnice, krstné, sobášne a smrtné listy a iné vysvedčenia musia byť vyhotovené v maďarskej reči. — Lenže v tomto rúchu nič neplatia už v Rakúsku, Čechách, na Morave, v Poľsku; a vskutku ich už budú vracaf ako nezrozumiteľné a neplatné. Už povestný, z českých rodičov v Uhorsku pri Rábe narodený a pokrstený slovanský literát *Josef Dobrovský* sa žaluje na prekrútenie a skazenie svojho slovanského priezviska v krstnom liste, pravdepodobne ešte latinsky napísanom maďarským duchovným, ktorý urobil z „Doubravský“ „Dobrovský“. A čo sa ešte len stane, keď budú krstné listy vystavované v maďarskej reči? — Kto spočíta procesy, ktoré musia vzniknúť v dôsledku toho? — Krajanov v Peštianskej, Ostrihomskej a iných krajoch budú pre reč pohoršlive škádliť a týrať. *Exempla odiosa sunt*.¹² Sú dediny v samej *Novohradskej stolici*, kde čistoslovanské sedliacke deti sa dokonca cirkevné veci učia po maďarsky, maďarsky sa pripravujú na svedenie a prijímanie. Teda u nás viac platí *prostriedok*, reč, ako cieľ, *podstata samej veci*, napr. náboženské vzdelávanie. Provincie¹³ Liptov, Orava, Turiec, Trenčín a iné, a kráľovstvá Slavónsko a Chorvátsko majú sa do troch rokov pomaďarčiť. Všetko musí vedieť uhorsky; ani len v nemeckých alebo slovanských miestach sa nemôžu trpieť učiteľia, ktorí nevedia po maďarsky. Nemci a Slovania si majú nemecké a slovanské priezviská zmeniť na maďarské, a požadujú sa podobné početné smiešnosti. Verejné, nestydaté hanobenia slovanského ná-

roda, ako onoho Pseudomaďara *Patachicha* v Kaloči (porov. Schwartznerovu Statistik, diel I., str. 124), *Dugonicsa* v Etelke a *Thaisza*¹⁴ v oznámení Tudományos Gyűjtemény na rok 1826, nezasluhujú žiadne vyvracanie, iba najväčšie pohrdanie. Nepatria do okruhu ducha a vkusu, ba ani len vzdelania a výchovy, lež na púšte befarizmu. — O následkoch maďarizmu poučia nás dejiny; ony nemôžu byť iné než *bezbožné a záhubné*. Mohli by sme ich presne vypočítať, keby nás nezaviedli ďaleko od našej témy. No nemôžeme sa zdržať dotknúť sa tu niektorých, istotne nie bezzávažných historických a vlasti sa týkajúcich okolností a reflexií. Už *povďačnosť* by mala urobiť Maďarov spravodlivejšími a slušnejšími voči slovanskému národu. Odjakživa si Slovania nadobúdali podstatné, trvalé a veľké zásluhy o spoločnú vlasť a svojich maďarských spoluobčanov; odhliadnuc od toho, že obohatenie maďarskej reči má *najviac čo ďakovať* slovanskej reči, — zlí filológovia sa môžu na to ježiť a tváriť akokoľvek chcúⁿ — odhliadnuc od toho, že sa ekonómii a agrikultúru naučili celkom od Slovanov; že sa politický život obyvateľov Uhorska, ich konštitúcia, rozdelenie krajiny a úradov, zákonodarstvo, vydržiavanie rákošov atď., pôvodne utvorili podľa slovanských, ako to možno jasne čítať v *Rakowieckeho* diele *Prawda Ruska* (Varšava 1820, dva zväzky) a v diele *Maciejowskeho* *Historya prawodawst Słowiańskich*¹⁵ (Varšava a Lipsko, 1832). Dejiny jasne svedčia, že to boli Slovania, ktorí zrútili pohanstvo v Uhorsku a kázali Krista a evanjelium, ako napr. Poľka *Adelaida* a *Vojtech* alebo *Adalbert*, ktorý pokrstil a vychoval Svätého Štefana. Boli to Slovania, na ktorých hrudi sa zlomila strašná turecká moc, ako napr. Poliak *Sobieski* pri Parkane, Chorvát *Šubić* alebo *Zrinski* v Sigete, Srb *Knez* alebo *Kiniži* pri Belehrade, *Dugović* v Belehrade, ktorý sa z vysokej veže zhodil dolu s tureckou zástavou spolu s Turkom, ktorý ju tam chcel upevniť na znamenie víťazstva a pre povzbudenie dobyvateľov. Boli to Slovania, ktorí sa na povestnom sneme v *Ónode* postavili proti rebelantským pletichám, radili na mier, a túto radu museli životom zaplatiť; pri tejto príležitosti vraj malo povstať aj príslovie, viac zneuctujúce Maďara ako Slovana: „*tót nem ember*“.¹⁶ Boli to Slovania, najmä sarvašskí, čabianski, komlóšski a mezőberénski Slováci, ktorí roku 1736 pod Karolom III. chabro zdolali to nebezpečné povstanie proti Pragmatickej sankcii medzi Erdőhegyom a Aradom a odbojných rebelov celkom vyhladili. Boli to Slovania, ktorí dali nový, lepší vzlet školstvu a výchove v Uhorsku, ktorý sa z väčšej časti dosiaľ udržal, ako napr. *Komenský* z Morávy, rektor v Sárospataku a reformátor pedagogiky v Uhorsku a v celej Európe. Sú to Slovania, ktorí sa na firmamente literárnych dejín a duchovného života v Uhorsku jagajú ako hviezdy prvej veľkosti, raz ako básnici, napr. *Ján Vitez* a *Janus Pannonius*, obidvaja zo Slavónie, *Ján Sambocký* alebo *Sambucus*, Trnavčan,¹⁷ inokedy ako rečníci

a štátnici, napr. *Vranič* alebo *Verantius*, *Dudič* na tridentskom koncile, zas ako historici a geografi, napr. *Joannes de Thurocz*, Turčan, *Bel*, *Korabinsky*, *Severini*, *Sasky*, *Wallaszky*, alebo ako maliari, napr. *Kupecský*, a mnohí iní. No a vskutku nebol žiaden boj proti kurucom a križiakom, Mongolom, Tatárom, Osmanom, Španielom, Vlachom, Francúzom a iným nepriateľom Uhorska, kde by nebola tiekla celými potokmi za spoločnú vlasť slovanská krv vôbec a najmä krv Slovákov.^o

Biograf Svätého Štefana *Chartuitius* (Schwartnerovo vydanie, str. 413) výslovne hovorí: „Štefan sa narodil v meste Ostrihome a pokrstil ho biskup Adalbert, predstavený českej cirkvi.“ Porovnaj *Bonfinius*, Dec. 11. L. I: „Štefan, kráľ Uhorska, nikdy neodstúpil od Vojtecha, od ktorého i v učení i v príkladoch získal toľko svätosti, že ho nazýval pôvodcom spásy, života a organizácie svojho národa.“ Porovnaj *Samuel Timon*, *Imago ant. et nov. Hung.*¹⁸ L. III. C. 6: „Možno sa diviť, že mnohí Maďari boli pohnutí prijať kresťanstvo od slovanských príbuzných. Druhá príčina je, že Maďari mnohé sakrálne slová prevzali od Slovanov, napr. *kereszt* (krest), *keresztényen* (krestian), *pap* (pop), *pekol* (peklo), *könyv* (kniha), *malaszt* (milost), *szent* (svät, sventi), *vacsora* (večera), *vecsernye* (večera), *babona* (bobo), *bálvány* (blivon, modla), *karácsony*, *szerda*, *csütörtök*, *péntek*¹⁹ atď. L. III. C. 8: „Gejza (po smrti prvej manželky Šarolty) v druhom manželstve s *Adelaidou*, sestrou kniežata Poľska Mečislava, *so ženou, ktorá veľmi napomáhala kresťanskú vec v Uhorsku*, bol vďačnosťou zviazaný, ako píše *Poliaci*.“ Zasluchy Slovákov o zavedenie a rozšírenie kresťanstva v Uhorsku opisuje historik *Palma*, zv. I., str. 186: „Kupa, šomoďské knieža, chytil sa do nešťastného podniku, chtiac mladého Štefana zhodiť a privlastniť si vládu. Oheň povstania preniesol sa do Ostrihoma, kde bolo hlavné sídlo kniežat Uhorska. Svätý Štefan, prejdúc Dunaj, pri vtoku Hrona sa rozložil s vojskom a pomocou vojakov, ktorým boli pridelení kresťanskí velitelia a šľachtici, čakal na bezpečnom mieste. Prítomní boli vo veľkom počte najmä zo severného kraja, ktorý susedí s Moravou (t. j. takzvaného Slovenska), keďže obyvatelia týchto krajov boli už kresťania, a preto sa zišli k určenému miestu vo veľkom množstve a s veľkým odhodlaním zo všetkých síl brániť nedotknuteľné náboženstvo a svojho panovníka, už kresťana. Svätý Štefan dobyl veľké víťazstvo.“ Dokonca aj inak ultramaďarsky zmýšľajúci a píšuci *Anton Szirmay*, *Hungaria in parabolis*,²⁰ str. 70, priznáva: „Jadro pešieho vojska v Uhorsku tvorili vždy Slovania.“ Dokonca sa stalo v Uhorsku príslovím: „Najlepší je vojak zo slovanského rodu.“ Národu, ktorý vlastní tak mnoho dal a dáva, nechcú dať nič, ba ani len jeho vlastnú reč.

Ale nielen kresťanstvo, aj *priemysel* v Uhorsku má Slovanom ďakovať za mnoho, ba vlastne za všetko. Porov. *Rohrer*, *Slavische Bewohner d. öst.*

Monarchie, Wien, 1804, 1., str. 106: „Ak si niektorý z mnohých národov Uhorska môže robiť nárok na meno priemyselného národa, sú to celkom iste Slováci. Sú to Slováci, ktorí aj samým Nemcom v Spišskej stolici zväčša obrábajú ich polia. Slováci Gemerskej stolice pracujú práve tak neúnavne v tamojších železných hámroch ako Slováci Zvolenskej stolice v taviacich peciach, hámroch a mincovniach, sklenených hutách, stupách, pilách, papierňach a stupách na pušný prach. Ak je vôbec niektorý národ v Uhorsku, ktorý sa venuje remeslu popri roľníctve a púšťa sa do obchodu s umeleckými produktmi, sú to Slováci. Jediná významná továreň na kartón v Uhorsku, ktorá je v Šaštíne, má najväčší počet svojich tkáčok na slovenskej zemi Nitrianskej a Trenčianskej stolice. Slováci z Turčianskej stolice sa dostávajú na všetky miesta ako takzvaní šafraníci. Obstarávajú si strižný tovar na výročných trhoch v Pešti a vo Viedni, a potom predávajú svoje fabričné šatky, stuhy, rukavice, peňaženky, retiazky na hodinky v Podolsku a Pokutí.²¹ Tvrdím, že v celom Uhorskom kráľovstve nikde nieto viac čulej pričinnivosti medzi krajanmi, než je na kráľovských komorských pastvinách, kde sú Slováci. — Ostrejšie oči vidia hneď na roliach, či ich obrobili Slovania, Nemci alebo Maďari.“ — Nastáva teda otázka, či aj tento priemysel a ostatné skvelé vlastnosti môžu byť *transmaďarizované*? — Nie, lebo aká je reč a národnosť, takí sú aj Iudia. A keď nie, koľká to strata pre vlasť! Aká zodpovednosť pred súdnou stolicou Iudstva!¹⁹

K týmto zásluhám Slovanov o Uhorskú krajinu patrí ešte jedna nádherná pôvodná vlastnosť tohto Iudu, totiž *prirodená bystrosť, jemu vrodená spokojnosť so sebou*, jasný, veselý náhľad na svet a život. Toto fyzicko-morálne založenie sa vyrazí potom v *poeticko-estetickom* a robí tento Iud opravdivým *národom spevákov*. Zdá sa, ako by bol Slovanovi všeobecne vlastný a vrodenný idylický pohľad na veci; do skutočného života a práce vnáša vždy hru a žart, báseň a poéziu. Neuspokojený so suchým logickým myšlienkovým pochodom, utvára si pekné estetické formy v speve a piesni z látky svojho Iudového myslenia a cítenia a zo spomenutej citovej spokojnosti. U iných národov básnia a spievajú len učenci a vzdelanci, u Slovanov básni a spieva všetok Iud. Aby sme sa nezdali byť stranícki, chceme o tejto čрте a charaktere Slovanov, ktorá si nárokuje svetový historický význam, nechať prehovoriť cudzieho svedka. *Jacob Glatz, Freimütige Bemerkungen eines Ungarns über sein Vaterland, Deutschland 1799*, píše: „Vonkajšia jasná láska k spevu je hlavná a pekná čрта v charaktere Slovanov. Je to radosť kráčať v čase žatiev po poli. Vtedy všetko spieva. Slovanské ženy zriedka bývajú zamľkle. Beseduje sa alebo spieva. V nemeckých obciach, kde mávajú slovanské služobné, vychádzajú ony vždy so spevom, keď sa ráno s nošami trávy, obyčajne spoločne, vracajú. Slovania majú v tejto veci rozhodnú prednosť pred Nemcami, ktorých Rai-

chard právom nazýva nespevnými Nemcami.“ Istý cestovateľ opisuje tokajskú obaračku hrozna (*Gemeinnütziger und erheiternder Hauskalender für das Oest. Kaiserthum auf das Jahr 1823*, Wien, str. 69) takto: „Najnápadnejšie medzi týmito skupinami snaživých robotníkov sú skupiny Maďarov. Hoci sa ony, ako aj u ostatných robotníkov, obvykle skladajú z mládencov a dievčat, predsa len veľmi zriedka počuť od nich ľudové piesne. Veselšie prežívajú obaračku hrozna na Hedľaji spišskí Nemci. — Ale najbystrejší život sa hýbe v grupách Slovákov, ktorí z vrchovatých krajov prichádzajú sem na obaračku. Slovenskí mládenci a dievčatá nepremeškajú žiadnu chvíľu, aby nezanôtili v najrozmanitejších melódiách svoje ľudové piesne. Slovenské ľudové piesne sú aj veľmi zaujímavé, čiastočne pre svoj zvláštny spôsob spevu, ktorý je často veľmi pôvabný a ozdobený ohybnosťou reči, čiastočne pre svoj obsah. Slováci spievajú svoje elegické ľudové piesne s dojemným pátosom, a len pri spievaní niektorých veselých piesní výskajú na plné hrdlo. Ale najväčší počet ich ľudových piesní dá umelcom nadostať látky k najnádhernejším variáciám.“ *Rohrer, Slav. Bew. Oester.* T. 11, S. 7, 17: „Najväčšia časť slovanského národa prezrádza zrejme veľké nadanie na hudobné umenie. Ľudové piesne Slavóncov a Chorvátov majú taký vznešený, slávnostný postup, že sa človek cíti presadeným do čias bardov, z ktorých sa pre nás šťastne zachovali Ossianove piesne. Horal v Haliči spieva tak nahlas a radostne v prostredí hukotu ostrého hôrneho vetra, ani čo by okolo neho povievali vlahé zefýry. Každú aj najnamáhavejšiu prácu si osladzuje Rusniak spevom, a na podobný si spôsob spevom zvyšuje každý radostný pôžitok.“ *Čaplovič, Gemälde von Ungern*, T. 11, str. 122: „Hoci je aj zárobok Chorvátov (ktorí putujú ako kosi sena, ženci alebo mlatci), tvrdý, jednako sa pochod robotníkov skôr ponáša na sviatok ako na pracovný pochod. Početní mužovia a ženy, kvetmi okrášení, opúšťajú v celých húfoch a radostne svoje bydliská, pred pochodom ide píšťaliar alebo gajdoš, ľud spieva a výska a na miestach odpočinku, už či je to v lesnej tóni alebo niekde pri krčme, veselo sa tancuje.“ *Čaplovič, Slavonien und Croatien*, diel I., str. 101: „V Turčianskej stolici a v susedných stoliciach je domov opravdivého ľudového spevu. Za neprestajného spevu a šibalstva sa usilovne pracuje.“ *Jacob Grimm, Serbische Grammatik*, str. 14: „Všetky slovanské kmene zdajú sa byť od prírody poeticky nadané, náklonné na hudbu a tanec. Ich piesne sa vyznačujú tichým, hlbokým citom. Ženské piesne dávajú lyrickú poéziu, ktorá tak jasne a vnútorne neprýšťa u žiadneho z nových národov. Čo je epická ľudová pieseň, ako vzniká a sa rozširuje, aká prirodzená, prekvapujúca, žiadnym umením nedosiahnuteľná vynachádzavosť je jej k dispozícii, možno študovať na mužských a hrdinských spevoch Srbov, ktorých obsahom sú rozprávky, povesti i novšie

dejiny a dotýkajú sa pamiatok ďalekých národov.“ *W. Gerhard, Wila oder Serb. Volkslieder, Predhovor*, str. 15: „Ak nestranného čitateľa upúta arabská poézia vážnosťou a vznešenosťou, hebrejská svätým nadšením, perzská bohatým leskom svojich drahokamov, kvetov a hviezd, asi sa mu už omnoho menej zapáči turecká vypožičaná žiara farieb. Pri novogréckej on obdivuje, že hoci občas ešte srší iskrami starej vznešenosti, jednako z nej zriedka vzplanie duch Anakreona a Homéra. Žasne, že ho vidí živý v ženských a hrdinských piesňach *slovanského* národného kmeňa.“ — Ba aj sami maďarskí spisovatelia vedia a obdivujú túto vlastnosť slovanského ľudu v *Tudományos Gyűjtemény* z r. 1827, zv. II, str. 104: „Slovanský národ je už sám osebe národ so zvláštnou veselosťou, bystrým rozumom, rodený národ poéto, takže celý jeho život, radosti i žalosti, sú čistou poéziou. Ba aj sám obecný ľud vo všetkých svojich životných nesnádzach skladá verše, a to verše hlbokocitné a vzletné, ktoré si vyspevuje. U nich ešte aj u obecného ľudu každé narodenie, každá svadba, hostina, zábava, práca, každá bieda, ba ešte aj smrť a pohreb sa skladá z veršovania a spevu. A aké nádherné anakreontiká skladajú a spievajú o láske aj sedliacke diečatká.“⁹ Táto u celého národa tak vypuklo badateľná vlastnosť je prednosťou, ktorú nemožno dostatočne vysoko oceniť. Ona priamo obľahčuje vzdelanie ľudu a ľudovú výchovu v mravoch^r a viere, ba ona je už jej súčiastkou, keďže každé vydarené ľudové vzdelanie sa musí pohybovať vo formách vkusu a ich prostredníctvom. — Olúpiť niektorý ľud o túto prednosť, odobrať mu jeho poéziu a piesne, znamená vyničiť z ľudového života nevinné radosti a mravné elementy. Dotýkať sa takých darov nebies a pokladov humanity u niektorého národa a ich zasypať, je, najmiernejšie povedané, *zásah do ideálov ľudstva*, ktorý sa znázorňuje a uskutočňuje práve v rozličných osobitostiach národov. Je to celkom falošná, ba až smiešna mienka Maďarov, ak si myslia, že Slovania v Uhorsku nemajú nijakú národnosť, alebo prinajmenej žiadne poňatie a žiadne vedomie o tom; sú vraj príliš osamotení a odlúčení. Môže byť vôbec nejaký národ bez národnosti? Židia sú po celej Zemi rozptýlení a odlúčení — a či nemajú žiaden cit svojej národnosti? Slovania v Uhorsku nemajú len samu národnosť, ale aj živé povedomie o nej, len, pravda, nenarobia s ňou toľko *kriku a hluku* ako Maďari. Treba si len prečítať ich národné ľudové piesne, treba sa len opýtať nie vzdelaného Slovana, ale sedliaka, a ukáže sa, že má v hrudi pocit byť *synom veľkého národa*, lenže je preto nešťastný, že sotva smie vyjadriť ten pocit, keďže sú dosť krutí, aby mu tento prirodzený pocit označili za zločin. Mnohí novší maďarskí spisovatelia vytykajú Slovákom v Uhorsku, že *sa hanbia za svoju materinskú reč a národnosť*. — No táto hanba zdá sa byť viac len želaním zo strany Maďarov ako skutočnosťou zo strany Slovanov. Národ, ktorý už pred tridsia-

timi rokmi z vlastných prostriedkov, dobrovoľnými príspevkami zborov zriadil Ústav slovanskej reči a literatúry s katedrou pre ňu v *Prešporke*; národ, ktorý si utvoril literárne spoločnosti pre kultúru reči raz v *Trnave* a *Nitre* a zase potom v *Banskej Bystrici* a v *Hontianskej*; národ, ktorého mladíci a budúci učiteľia ešte stále, napriek nepriaznivým okolnostiam, na všetkých vysokých školách, v *Prešporke*, *Kežmarku*, *Prešove*, *Štiavnic*, sami od seba sa každý týždeň niekoľko ráz zidu pocvičiť sa v materinskej reči; národ, ktorý v najnovších časoch dal takých spisovateľov, ktorých diela sa až na *Temži* prekladajú a čítajú s úctou a láskou; národ, ktorý čo počtu svojich spisovateľov a do svojej literatúry počíta dokonca kardinála a primasa, ktorý so Slovanmi najradšej slovansky hovoril; národ, ktorého vodcovia na slovanské slovníky a preklady Biblie obetovali ťažké tisíce, ako kanonik *Palkovič* v *Ostrihome*; národ, v ktorého strede sa len nedávno zjavili národné eposy, ako napr. *Svatopluk* od *Hollého* a národné veselohry, ako napr. *Kocúrko*, s najväčšou horlivosťou kupované, čítané, memorované, ba dokonca na javisku hrané; národ, ktorého cirkevné zbory statočne zniesli martýrstvo, väznenie a palicovanie, ako vo *Vespríme*, alebo dvanásťročné boje a nákladné procesy vytrvale viedli, len aby sa mohli svojmu *Bohu* modliť a slúžiť v milej materinskej reči; národ, ktorého oltáre a chrámy sú po nedeliach, keď sa vykonávajú slovanské bohoslužby, nabité, a naproti tomu prázdne, keď sa im káže po maďarsky, ako napr. na *Sarvaši*, *Komlóši*, *Eđháze*, v *Novohradskej* stolici, atď., národ, ktorého otcovia a matky so svojimi deťmi na rukách vzdychajúc a slzy roniac prichádzajú do dedín, lebo nechcú svoje maličké posielat do takej školy, kde sa na rozkaz zemepána alebo stolice všetko hovorí a učí len po maďarsky a večne sa len nadáva na slovanskú reč; národ, ktorého pobožné pútnické zástupy svoje slovanské piesne pri verejných procesiach cez *Kečkemét*, *Debrecín*, *Halász* a iné čistomaďarské mestá alebo aj na peštianskom a budínskom moste tak nahlas a voľne zanôtia, že sa obidve mestá od toho rozliehajú; ktorého pracujúce dcéry, služobné, žnice, zbieračky, v záhradách, viniciach a na roliach, medzi čírymi Maďarmi po celý deň tak nenútené a smelo spievajú slovanské žartovné, škádliacie a satirizujúce piesne, často až rozpustile a priamo do tváre tam nazízajúcim Maďarom; to môže urobiť len národ, ktorý je hrdý na svoju reč a lásku k piesňam; národ, v ktorého strede vychádzajú spisy a knihy, ako *Sollen wir Magyaren werden?*, v jednom roku tri razy vydaná a rozobraná. Takému národu nemožno robiť výčitky, že sa hanbí za svoju reč. Jednotliví, biedni, odnárodnení cifrovaní panáci, ktorí sa hanbia za svoju materinskú reč, tí sa nájdú všade. V *Nemecku*, na univerzitách v *Tübingách*, *Lipsku*, *Jene*, nie je nič zriedkavého nájsť Maďarov, ktorí sa hanbia maďarsky hovoriť a medzi sebou radšej lámu nemčinu, hoci ich reč tam nikto neinzultuje,

nikto sa ju nesnaží zničiť a potlačiť. Keby teda výčitka bola naozaj pravdivá, že sa mnohí Slováci hanbia za svoju reč, tak to celkom iste robia len v prítomnosti tých, ktorí im nadávajú a urážajú ich, a my sa tu pýtame, na kom je teda vlastne vina? — Len na tých, ktorí ich priviedli do takéhoto stavu; vina padá na neláskavé, surové, posmešné, spupné správanie Maďarov proti Slovanom. Táto hanba je podľa toho len niečo nanútené, cudzie, núdzou vynútené, čo nijako nepatrí k pravému charakteru Slovanov. Tvrdé údely, ktoré najmä Slováci museli takmer už polstoročia strpieť od maďarománie, mali, pravda, významný vplyv na ich charakter, lebo žiaden národ v Uhorsku netlačila viac než ich táto *hrozná prišera*, a pod tými bolesťami sotva mohli aj vzdychať; a nech sa kdekoľvek žalovali na svoje bezprávie ústne alebo písomne, hneď sa im vyhrážali fiškálskou akciou alebo dokonca kriminálnym procesom! Lenže práve preto nech sú aj spravodliví a nech sa nežalujú na prirodzené následky a dôsledky, lež na fanatické pramene a príčiny.

Ostatne, keď sa niekto chce poučiť o poslednom konečnom ciele maďarizovania Uhorska alebo sa nad ním sám zamyslí, napokon príde na to, že to vôbec nie je literárny cieľ smerujúci na vzdelanie a zošlachtenie národa, ale *čistopolitický*, totiž, úprimne povedané, *odlúčenie Uhorska od nemeckej podstaty*. Preto tá dotieravosť a tie rečové výboje. Chcú sa, *posilnení* a zabezpečení počtom národa, zbaviť zariadení, ktorým sa má ďakovať za všetko, dokonca i za existenciu maďarského národa. Tieto pletichy sa nijako nemôžu udržať v tajnosti. Často sa zarazíme nad drzosťou rečníkov a spisovateľov. Chcú mať odrazu pravý a úplný maďarský štát a veria, že *od neho* závisí blaho krajiny a nie od múdrosti vládcovej. Je to zvláštny predsudok časov, že niekto alebo závidí panovníkom, a preto je revolucionárom, alebo sa domnieva, že *čisto* len zmenou rúcha sa národu bude lepšie viesť. Hinc illae lacrymae!²¹

REČOVÉ POZNÁMKY

Vy, Maďari, chcete predsa rozširovať svoju reč a národnosť, tak to robte v mene božom, len robte to inou, spravodlivou, ľudskou cestou. Na to je veľmi krátka rada: neuvádzajte do pohybu stolice a hajdúchov, ale učencov a spisovateľov, nie údery palicou a korbáčom, ale hlavy a perá, nepíšte tvrdé, výhražné, odpudzujúce *zákony*, ale klasické *knihy*, a tak nemusíte iných za vlasy k sebe pritahovať, vy ich neodolateľne privábite. Bolo by smiešne, keby najvyšším cieľom a prvou odmenou za pomádar-

čenie boli len fúzy, juhászbunda,²³ ostrohy a teremtetovanie. Ak má Slovan alebo Nemeč urobiť tento závažný krok, musíte mu za opustenie jeho národnosti dať novú, ak nie väčšiu, tak aspoň rovnocennú náhradu. Pamätajte, že Slovan už má *významnú, bohatú*, podľa svojho základu *veľkolepú literatúru*; lebo čokoľvek je napísané v jednom slovanskom nárečí, patrí každému Slovanovi, a bude to čítať a rozumieť bez veľkej námahy, tak ako všetko, čo bolo kedysi napísané v rôznych gréckych nárečiach, patrilo každému Grékovi. V gramatike a lexikografii a vôbec v jazykovede asi žiadna európska literatúra nevykonala tak mnoho a toľko znamenitého ako slovanská; lebo mužovia ako *Dobrovský, Kopitar, Šiškov, Karamzin, Linde, Jungmann, Kopczyński, Vuk, Safárik* sú európskymi klasikmi v jazykospyte. Aj ostatné odbory a polia sú už pomerne veľmi vypestované, takže sa maďarská literatúra nijako nemôže merať so slovanskou. Ba sama slovanská reč je *ako reč*, čo je známa vec, omnoho bohatšia na slová a myšlienky, a okrem toho je *lahšia a spevavejšia* ako maďarská. Keď Slovana zavedú do maďarského rečového lesa, jeho pohľad sa nerozšíri, ale stane sa oveľa užším, cíti sa presadeným z veľkého lesa do malej horičky, kde okrem toho ešte svoje vlastné kvety a stromy nachádza čiastočne in natura a čiastočne trochu pristrihnuté a skomolené, napr. *ablak*,²⁴ *asztal, abrosz, barázda, beretva, bárány, dajka, kocsmá, kasza, kulcs, kalász, gereblye, mészáros, szolgál, szomszéd, pince, pitvar, ruha, takács, csinálni* a tisíc iných; alebo nenájde pre mnohé jemu už známe veci a pojmy v maďarskej reči žiaden výraz. Napr. *strom*, lebo Slovan robí rozdiel medzi *stromom* a *drevom*, a po maďarsky ich počuje oboje nazývať len *fa*. Tak aj *deň* a *slnce*, v maďarčine je obidvoje len *nap*. *Kniha* a *slza*, v maďarčine je oboje len *könyv*.²⁵ *Mať* (haben) a *byť* (sein), v maďarčine je obidvoje iba *lenni*. Slovan nájde aj mnoho cudzích slov, ktoré nie sú ani maďarské, ani slovanské, napr. *virtus, templom, fundamentom, jus, elementom, elefánt, próféta, prédikáció, poéta*²⁶ atď.; za ktoré má on domáce: *ctnosť, chrám, základ, právo, živel, slon, prorok, kázeň, básniť* atď., ktoré hneď porozumie, a pri ktorých nielen niečo myslí, ale aj cíti, lebo vykvitli z duše jeho reči. Porov. *Zschokkeho Ueberlieferungen* z roku 1821, december, str. 552.

O *veľmi ťažkej výslovnosti* maďarskej reči, najmä jej *samohlások* a *dvojhlasok* pre nemaďarský orgán, nebudeme sami nič hovoriť, ale necháme prehovoríť Maďara Jána Feješa.²⁷ On hovorí vo svojej úvahe *De lingua in genere et de hungarica in specie*, 1807, str. 16: „*Reč uhorská nie je európska, ale exotická. Zdá sa, ako by ju podnebie a pôda európska nechceli prijať, a pretože táto reč nie je európska, ťažká je európskemu géniu na pochopenie, hovorenie a vyslovovanie.*“ Mnoho sa hovorí a píše o ťubozvučnosti maďarskej reči a vyzdvihuje sa ďaleko nad všetky ostatné reči; no ktorý európsky ústny orgán je schopný dobre vysloviť alebo čo

viac zaspievať tieto slová oplývajúce tvrdými, monotónnymi, uchu nie práve lahodiacimi samohláskami: *böfögö, bögöly, búvölködö, szöllö, gyözö, gyönyörü, öröm, ökör, üljük, körül, görcsös, ördög, tömlöcözz, örök, különbözök, böesösök, gyüölöm, ösztönözöm, röpülő, csömör, gyümölcs, sűrű, csörög, dörög, fürtözött*²⁸ atď. Alebo grupy spoluhlások, ako napr. *bántsd,*²⁹ *teremtsd, tartsd, teremtmény, ajánlván, fekv, kedv, ptrücsök* atď.¹ Chvália jednoduchosť a simplicitu maďarskej reči, lebo má iba jeden alebo žiaden rod, má len jedno skloňovanie a prídavné mená sa v nej vôbec nesklonujú. Lenže, čím viac nejaká reč napodobňuje prírodu, čím viac ona individualizuje svet, život a pojmy, tým je určitejšia, dokonalejšia a filozofickejšia. Maďar nerobí v reči žiaden gramaticko-generický rozdiel medzi mužom a ženou, ani prostredníctvom člena *der, die, das* ako v nemčine, ani prostredníctvom ženských koncoviek a skloňovaní ako v slovanskej reči, a mnohí to pokladajú za veľkú prednosť, za nádhernú jednoduchosť reči. Lenže pred súdnou stolicou nestranného jazykospytca, ako je napr. *Alexander Humboldt*, je to najväčší nedostatok a najväčšia nedokonalosť niektorej reči. Lebo prečo nestvorila príroda samých bezpohlavných obojetníkov a hermafroditov, ale rozdelila pohlavie na muža a ženu?⁴ Jednoduchá, bezrodová, na skloňovanie chudobná reč sa rovná klátu, na ktorom umelec a výtvarník neurobil ešte žiadne údy, ruky, nohy atď. Nedostatok rozmanitých skloňovaní a koncoviek zapričiňuje v maďarskej reči neprijemnú rovnakosť tónov; odtiaľ pochádza známy všeobecný úsudok alebo žaloba cudzincov a cestovateľov, ktorí túto reč prvý raz počujú, že v nej príliš často prichádzajú *nak, nek, nik, nok* (napr. *titoknoknak, játékoknak, fazékaknak*)³⁰ a s nimi príbuzné slabiky *eg, ek, ig, ik*, ktoré unavujú ucho. Naproti tomu má maďarská reč veľmi ťažké, komplikované, nepotrebnými subtilnosťami preplnené časovanie slovíčok, takže s ním sami rodení a vzdelaní Maďari, podľa svojho vlastného priznania, celý život majú čo zápasiť. — Maďarská poézia má sice metrickú prozódiiu, nemá však nijaký klasický rytmus, práve preto, že sa nesklonované adjektívy a epitetá nemôžu odhaliť od substantív ako v slovanskej, gréckej alebo latinskej reči, napr. *Blanda patrum segnes facit indulgentia natos*.³¹ Maďarský hexameter má preto pri všetkej metrickej kvantite prozaický tok. Maďarské adjektívy nemajú žiaden rod, žiaden casus, ba neraz ani jednotný a množný počet. Maďar hovorí napr. *dobry človek, dobry ľudia, veľký boh, veľký bohovia, pekný žena, pekný ženy*, z čoho povstáva nielen chladná všeobecnosť a pojmová temnota, ale aj nesloboda v skladbe, keďže sa adjektívum od substantíva nesmie ani na vlások odchýliť. V maďarských titulaturách často možno počuť alebo čítať *desať až dvadsať* nesklonných slov, bez toho, aby sa vedel ich pád a číslo. Udáva ich obyčajne až posledné slovo. Aká je to kolísavá neurčitosť výrazov v tejto reči! V iných rečiach žije a hýbe

sa každé slovo, každé slovo slúži ohýbaním svojich koncoviek na to, aby sa predstava stala zreteľnou a moment alebo objekt bol individualizovaný. V maďarskej reči je často desať slov, čo sú rovnako len nemí štatisti a figuranti a len jedno slovo medzi nimi hovorí a *modifikuje* pojem. „Keďže je isté, hovorí povestný *Humboldt*, že myšlienka dostáva svoju jasnosť a zrozumiteľnosť až skrze reč, tak sa musí pripustiť aj to, že tento účinok môže byť len vtedy úplný, keď všetko, čo modifikuje pojem, v reči a pomocou reči sa opíše a vyjadrí! Nedostatok gramatických foriem, rodov, skloňovacích pádov atď. pripomína detskú reč.“ Ďalej sa na maďarskej reči vychvaľuje okolnosť, že *nemá vlastne žiadne nárečia, lež v sebe a pre seba tvorí len jedno nárečie, a to sa pokladá za veľké šťastie*. Lenže práve to nie je nijaké šťastie pre reč, ktorá sa chce stať vzdelanou a literárnou. Ľudové kmene a ich nárečia sú korene, literatúra a reč je strom, ktorý z koreňov naberá šťavy, silu, obohatenie. Preto sú Maďari nútení ukovať tak nekonečne mnoho neznesiteľných, nešťastných, z povetria vychytených slov alebo si ich vypožičať z iných rečí, lebo reč má málo koreňov, nijaké dialekty, žiadne ľudové kmene, ktoré by mohli zo života poskytovať nové výrazy. Je známe, že nemecká reč vďačí za svoje nádherné, prirodzené bohatstvo, svoju nekonečnú pružnosť nárečiam a kmeňom, z ktorých spisovatelia čerpajú ako z prameňov. Porovnaj *Bödickerovu Deutsche Grammatik*, § 76: „*Hornonemecká reč nie je dialektom iba jedného nemeckého národa, ale usilovnosťou učencov narástla zo všetkých na toľkú ozdobu a používa sa v celom Nemecku.*“ O maďarskej reči hovorí naproti tomu *Fr. Wilh. Taube* v diele *Beschreibung des Kön. Slavonien, Lipsko, 1777*: „*Maďarská reč je neplodná mater bez dcér.*“ Náležitý rozdiel medzi rodmi, jednotné a množné číslo rozmnožuje obojstranný vzťah jedných slov k druhým, zvyšuje živý dojem reči a prichádza na pomoc retorickej krátkosti a jasnosti, filozofickému výkladu a zrozumiteľnosti. — Ostatne nijako nemáme na mysli, ubližovať tým niektorej reči. Na tieto poznámky nás donútili iba preháňania zaslepených chválorečníkov maďarskej reči a ich bezočivé potupovania slovanskej a nemeckej reči. Každá reč je *pre národ, ktorému patrí*, ľahká, pekná a dokonalá, lebo je primeraná stupňu jeho vzdelania — Dotieravá, natiskaná reč rozčuľuje práve tak, ako bezočivá osoba vzbudzuje nevoľu a ošklivosť, aj keby bola stelesnená krása. Psychologicky správne hovorí o tom básnik *Juraj Rohonyi* vo svojej *Palma Slaviae vindicata*³² o Maďaroch a ich reči:

„Hoci sa učenlivému Slovanovi páči ich reč,
lež teraz nanucovaná reč stráca svoj pôvab.“

^a *Möserove Patriötische Phantasien.*

^b *Fries, Physische Anthropol. II.*

^c Raz navždy nech je vysvetlené, že sa tu slovo „Iud“ všeobecne berie v skutočne etnologicom, a nielen vo vonkajšom politickom zmysle.

^d Podobnými konfúznymi myšlienkami oplýva článok v *Társalkodó* z roku 1833, číslo 45: *Közbuzgalom lelkesíti atđ.* (Verejná horlivosť oduševňuje.)

^e Čo sa nestalo za deväťdesiat rokov,
to sa sotva stane za práve toľko storočí.

Chorvátsky mních Brezovački.

^f Treba si o tom prečítať toto pozoruhodné miesto u *Samuela Timona, Imago ant. et. nov. Hung. L. M. C. 3*: „Existuje dobre známy list Teotmara, arcibiskupa salcburského, Richardovi z Pettau, a troch menšieho stupňa predstavených a mnohých kňazov, ako i Iudu bavorského, písaný pápežovi Jánovi IX. Z neho dobre poznávame: poprvé, že Maďari so Slovanmi nezachádzali zle, naopak, mali šťastný osud, a ostatne, keď bola tá listina písaná, Maďari ešte neboli osadení v Panónii. *Tito Slovania teda pohostinne prijali Maďarov.* Už osemsto rokov obidva národy majú spoločný osud. Spoločne stoja i padajú. Mnohí z nich neskôr a ďalším pokoleniam získali zemianstvo, a obohatení, získajúc majetok, stali sa pôvodcami rodov aj početných, aj postavených na čelo vlasti. Mali totiž slovo v rade a možnosť vysvetľovať právo aj súdiť. Bez nich sú prázdne námestia a úrady. Poslední v národe sú veľmi pracovití osadníci a roľníci. Nikdy nebolo pamätníka, že by sa medzi nimi (Slovanmi a Maďarmi) bolo prihodilo nejaké nepriateľstvo, hoci aj v posledných rokoch.“ — Aj pôvodca knihy *Manch Hermaeon* píše: „Hovorí sa: Uhorsko je uhorským, kto tu žije, má sa učiť uhorsky. Več sa odporúča svojou pravdepodobnosťou. Treba si však povšimnúť, že neuhorskí obyvatelia tejto krajiny vlastných Uhrov alebo Maďarov počtom aspoň *trojnásobne* prevyšujú; že oni môžu vykázať práve také *staré* a čiastočne ešte *staršie* práva na občiansku výsadu; a že oni naposledy prevyššia Maďarov celkom iste v *priemysle* a zručnosti každého druhu a vcelku asi aj čo sa týka *bohatstva*; preto sa treba veľmi diviť nad touto domýšľavosťou.“ — Sama maďarománia už dokazuje, že Maďari tvoria len menšiu časť obyvateľov Uhorska. Lebo len národ, cítiaci sa *malým* a *slabým*, a ak sa tak páči, *súci v agónii*, môže prísť na nešťastnú myšlienku, chcieť svoju reč a ľudovosť *nanútiť* iným, aby sa ešte tým, nakoľko len možno, zachránil a oživil. „Kto sa topí, aj slamky sa chytá.“ *Imago ...*: *Obraz starého a nového Uhorska* (lat.).

^g V Banskej Bystrici dostali Nemci prísne pokarhanie, že očakávali niečo podobné od Slovanov. *Porov. Rozpravy* od K[ollára], str. 377.

^h Napríklad Slovan *A* chcel byť notárom, Slovan *B* dekanom, Slovan *C* seniorom, Slovan *D* superintendentom; zadeklamoval teda maďarskú reč a hneď sa stal notárom, dekanom, seniorom, superintendentom. K takému úradu by určite inak nikdy nebol prišiel svojím vzdelaním, zásluhami a hlasovaním zborov.

^{ch} „Mikor fogják már a nemzetek nem tenni azt, mit nem szenvednének.“ Shiel v anglickom parlamente. (Kedy už raz prestanú národy to robiť, čo by samy neznášali; maď.).

^{ch/a} Deák, študent, scholasticus. (Ziak; lat.)

ⁱ Veľmi jednostranné je rozumovanie v *Társalkodó* z roku 1833, číslo 12: *Róma nyelv által atđ.* (Rím prostriedkom reči; maď.)

† V tomto smere sú na uváženie slová nemecky píšuceho ruského cárskeho radcu *Uvarova*, ktoré *Goethe* uvádza a chváli vo svojich pozostalých dielach (Rôzne listy, str. 152): „Dúfajme, že sme sa teraz konečne späť vrátili od prevrátenej politickej prednosti tej alebo onej reči vo vede. Je čas, aby každý, nestarajúc sa o nástroj, vždy si volil reč, ktorá je najbližšia k okruhu ideí, kam on chce vkročiť.“

‡ Najlepší, žiaľ, *ultramaďarský* časopis, redigovaný *Helmezcym*; skutočný orgán maďarománie.

† *F. Julius Schneller* v *Rotteckových Polit. Annalen*, zväzok 8., zošit 3., z decembra 1831.

‡ V tejto veci na kráľ. miestodržiteľstvo zaslaná odpoveď *Vesprímskej* stolice zneje nasledovne: „*Vesprímska* stolica žiadosť evanjelických *Slovanov* lajoškomáranšských vo veci kazateľa, znalého slovanskej reči alebo aspoň kaplána a zároveň žalujúcich sa pre prísne telesné tresty niektorých z nich pre slovanského kazateľa dňa 3. júna 1827, v záujme vyšetrovania a predloženia správy oznamuje: – Táto stolica trestne stíhala (!) vodcov žiadateľov, totiž *Martina Bartoša, Štefana Vrabca, Juraja Junáčka a Pavla Rusa*, pre prestúpenie a zneváženie starších predpisov, týkajúcich sa uvedenia slovanského kazateľa, ako aj pre porušenie pokoja medzi ostatnými spoluobyvateľmi a pre porušenie verejného pokoja a bezpečnosti, a odsúdila ich (obvinených) *Martina Bartoša* na trest jednomesačného žalára a znášanie 64 úderov palicou, *Juraja Junáčka* na 50, *Pavla Rusa* na 40 a *Štefana Vrabca* vzhľadom na jeho vysoký vek len na 24 palíc. (Stolica) zisťuje, a pre podrobnejšiu informáciu v tej veci dokladá a pripojuje, že uchádzači pre túto novú žiadosť neboli ani najmenej trestaní. – Takéto hodnotenie národného jazyka sa prísne požaduje: lebo jednota jazyka oživuje národy, spája srdcia, napomáha blaho vlasti, upevňuje ústavu krajiny, kým naproti tomu zmätok viacerých jazykov plodí nenávisť, prenasledovanie a nepokoje, a vyvracia oporu, na ktorej kvitne šťastie národa.“ – Porov. *Zschokkeho Ueberlieferungen*, 1821, Dec., str. 552: „Istý naivný cudzinec spytoval sa nedávno, keď počul o podobných vpalicovaniach reči, že či hádam majú Maďari svoj rečový orgán na inom mieste ako ostatní ľudia? – Nech je ako chce, povedal zas iný, podobná výučba reči je ukrutná a *neľudská*, lebo nie je len sám Slovan, ale tu je ľudstvo palicované, týrané a vyprášené a medzi všetkými najväčšími sám Maďar, ktorý reč vpalicúva.“

‡ A veru, keby Maďar vrátil od Slovanov prevzaté slová, iste by nevedel hovoriť. Beda, je to biedna reč, o ktorej tak myslím, že obsahovala sotva tisíc kmeňových slov.

G. Rohoni, Palma Slaviae.

Učení mužovia, medzi nimi aj sami Maďari, napr. *Gyarmathi*, ďalej *Leška, Dankovský*, jasne to dokázali vo svojich etymologických dielach.

° Ale čo do čias *Stefana I.* vykonal uhorský národ, v tom mali účasť Slovania. Kdekoľvek sa bojovalo pre blaho vlasti, všade tam bol spojený Slovan s Maďarom. Obidva národy majú pochovaný výkvet svojej starej šľachty okolo *Varny* i *Moháča*.

G. Rohoni, Palma Slaviae.

‡ Jeden maďarský spisovateľ chce pričítať Slovanom len *negatívne*, Maďarom však *pozitívne* vlastnosti a cnosti, lebo že je Slovan *pokorný*, Maďar však *búszke* (hrdý). Pýtame sa teda: čo je viacej pozitívne, či prázdna, neplodná, inými pohŕdajúca pýcha, či pokora, spojená s priemyslom a usilovnosťou, so spevom a nevinnou veselosťou?

° Porov. aj *Hesperus* od *Andréa* z roku 1817, v topografii *Orosházy*: „Pri poľných prácach si Slovan veselo spieva, ale Maďar je taký nemý a tichý, ani čo by chcel počítat pokosené žitné klasy.“ *Kotzebue*, keď vo svojom týždenníku z roku 1817 cituje toto miesto, hovorí: „Lud, ktorý rád spieva, má iste aj mocný charakter. Nevie, ako to spolu súvisí, ale skúsenosť nás tak učí.“

† Kde sa spieva, tam sa môžeš pokojne zložiť, lebo zlí ľudia nemajú žiadne piesne.
Schiller.

* Porov. D. Kanka, *De studio linguarum*, Schemnicii 1810, str. 12: „Všetky národy, žijúce v našej vlasti, s výnimkou Uhrov a Nemcov, používajú reč viac príbuznú slovanskej reči ako uhorskej, a tak teda sa nazdávam, že ľahšie sa možno dorozumieť vo vlasti prvou ako druhou rečou. Aj výslovnosť slovanskej reči je ľahšia ako uhorská.“ Brezovački, chorvátsky básnik, píše vo svojej básni proti maďarománii:

„— — Nieto vo svete abecedy,

ktorou by bolo možno dobre zapísať maďarské slová.“

Zschökkeho Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit 1821, december, str. 552: „Maďarská reč je síce dostatočne zvučná, ale sa zdá, ako čo by príroda na vyslovenie jej mnohých é, ö, ö, ü, ü potrebovala dvojitú námahu, a to nebýva pri jednoduchých samohláskach. Pravdaže, mnoho tu robí cvičenie a obyčaj, ale príroda ešte viac. Expellas furca usque redibit. Kým napríklad Maďar zhromažďuje rečové nástroje na vyslovenie svojho örom, szükölködö atď., pery kriví, nos, ústa a jazyk stavia na správne miesto, zatiaľ hopkujúca, čistovokálna Slovanka už vyspievala pesničku.“

De studio linguarum . . .: O štúdiu rečí, v Banskej Štiavnici (lat.) *Expellas furca . . .*: Keď ju aj vidlemi vyženieš, predsa len sa vráti (lat.).

† Na vyslovenie a zaspievanie oných tvrdo dvojhĺskových zvukov treba, najmä cudzincovi, vynaložiť veľkú námahu hrdla, pier a jazyka, čo je spojené s istým napätím svalov v tvári. Odtiaľ pochádza, že je maďarský ľud *bezspevný*, nemý a skúpy na slová, lebo častejšia výslovnosť ťažkých dvojhĺsok *unavuje* jazyk a zomdlieva ústa. Z tohto dôvodu maďarské divadelníctvo sotva kedy dôjde po taliansku operu, lebo na dvojhĺsky bohatá reč je vôbec *incantable*. Nič nerobí, že aj niektoré európske reči, najmä nemecká a francúzska, majú dvojhĺsky (napr. Mägde, Söhne, heureux), lebo nehľadiac na to, že sa vyslovia omnoho prirodzenejšie, ľahšie a jemnejšie, je ich aj omnoho menej a v nemčine prichádzajú v jednom a tom istom slove nie viac, iba raz, obyčajne v kmeňovej slabike. v maďarčine majú naproti tomu nielen určitý drsný a násilný tón, ale sú aj veľmi početné v reči, prichádzajú v jednom slove dva, tri, ba dokonca šesť až osem ráz za sebou, takže istý profesor *Varga* v Debrecíne zhotovil celú dlhú básň jedine z týchto odstrašujúcich hlások.

Incantable (franc.): nespevná.

‡ Maďar musí *genus vždy a všade, numerus a casus* však pri *všetkých adjektívach* najprv sám subjektívne *domyslieť* do slova a vložiť do idey, lebo objektívne mu jeho reč nič neoznamuje — a predsa má reč slúžiť človeku a nie človek reči. Často niet v maďarskej reči vôbec nijakého rozdielu medzi substantívom a adjektívom, napr. slovo *magyar* je zároveň substantívum aj adjektívum. K tomu pristupuje nedostatok, že Maďari svoje vlastné národné meno musia vo svojej reči *opísať* a vyjadriť viacerými slovami, aby sa vyhlí dvojzmyselnosti; preto hovoria *magyar ember* (maďarský človek), tak aj *nemes ember, mester ember* atď. Čo všetky ostatné reči vyjadria krátko, pekne zaokrúhleným a rozčleneným substantívom, nekolidujúcim s adjektívom, napr. v slovanskej reči Maďar, zeman, remeselník. Skloňovania nie sú v žiadnej reči tým, čím sú mutácie na organe. Organ číro len s jednou alebo dvoma mutáciami je ešte veľmi nedokonálny a monotónny. Casus a ich koncovky sú klávesy na klaviatúre, z ktorých musí každý vydať iný zvuk, ak má hudba byť harmonická. V maďarskej reči je však len veľmi *málo* pádových koncoviek, a čo je najhoršie, sú v jednotnom a množnom čísle *rovnaké* a rovnako znejúce.

Genus, numerus, casus (lat.), rod, číslo, pád.

- ¹ Dodatočne (lat.).
- ² Naša vlasť! Náš národ! (maď.).
- ³ Úver a Svetlo (názov knižných prác reformistu gr. Štefana Széchenyiho). Porov. aj štúdiu na začiatku tohto diela.
- ⁴ K hrude nepripútani (zemani; lat.).
- ⁵ Domácim, domorodcom (lat.).
- ⁶ Hosťom (lat.).
- ⁷ Právnou cestou (je to právny termín).
- ⁸ Tak sa boja odporu ako tmy (maď.).
- Chvaloreč (gréc.).
- ¹⁰ Ján Caplovič verejne poprel, že by toto dvojveršie pochádzalo od neho. (Porov. text štúdie a pozn. 205).
- ¹¹ K „slávnemu maďarskému národu“ (maď.).
- ¹² Bolo by nemilé uvádzať príklady (lat.).
- ¹³ Správne stolice (tak píše inde aj sám autor).
- ¹⁴ On je tým synom slovenského farára, na ktorého robí narážku Hoič v *Sollen wir Magyaren werden?*
- ¹⁵ Dejiny slovanských zákonodarstiev (poľ.).
- ¹⁶ „Slovák je nie človek“ (maď.).
- ¹⁷ Podľa nových bédaní netol Slovák, ale Maďar.
- ¹⁸ Obraz starého a nového Uhorska, kniha III., kapitola 6. (lat.).
- ¹⁹ Vianoce (kračún), streda, štvrtok, piatok.
- ²⁰ Uhorsko v podobenstvách (lat.).
- ²¹ V orig. Pokutien. (Ide možno o tlačovú chybu. Správny zmysel sa nedal zistiť.)
- ²² Preto tie slzy! (lat.).
- ²³ Ovčiarsky kožuch (maď.).
- ²⁴ Oblok, stôl, obrus, brázda, britva, baran, dojka, krčmár, kosa, kľúč, klas, hrable, mäsiar, sluha, sused, pivnica, pitvor, rúcho, tkáč, činiť.
- ²⁵ Kónny (slza) môže splyvať s kõnyv (kniha) len pri bežnej, trošku aj nedbalej výslovnosti. Inak tie dve podst. mená cvičené ucho ľahko rozlíši a nepopletie si ich.
- ²⁶ Všetky tieto slová sú z latinčiny. Autor ich trochu nižšie priamo v texte prekladá do bibličtiny.
- ²⁷ Ján Feješ nebol Maďar, dokonca jeho dielo je – proti maďarizovaniu. Je to: O reči všeobecne a osobitne o maďarskej (lat.).
- ²⁸ Rihajúci, ovad, čarujúci, hrozno, víťaz, krásny, radosť, vôl, sedávame, okolo, kľčovitý, čert, uväzni, večný, rozdielni, hojno-daždoví, nenávidím, pobádam, lietajúci, ošklivosť, ovocie, hustý, štrká, hrmí, kučeravý.
- ²⁹ Ublíž, stvor, drž, stvorenie, odporúčajúc, ležiaci, vôľa. (Zmysel posledného slova som nemohol zistiť v prístupných slovníkoch.)
- ³⁰ Tajomníkom, hráť, hrncom.
- ³¹ Lichôtká nebuď v dechoch láskavosť (lat.).
- ³² Obhájené zásluhy (lat.). Slaviae: Slovanstvu. (Mýlné citované. Porov. upozornenie v texte štúdie pri Rohonyiho brožúre.)

